

COSTEL CIOANCĂ¹, ROMÂNIA

Cuvinte cheie: rău, bine, incest, fenomenologie, basm fantastic românesc.

Răul de dinaintea Binelui. (III) Motivul incestului în basmul fantastic românesc

Rezumat

Incestul sau „raportul sexual consimțit, săvârșit între rude în linie directă sau între frați și surori”, în cele mai multe țări/culturi interzis prin normele codului penal, a făcut, de-a lungul timpului, obiectul a numeroase interdicții, speculații sau produse culturale având ca leitmotiv astfel de relații sexuale inoportune. Iar existența a tot mai multor situații/cazuri de incest și care, altădată, erau nu doar blamate de comunitate, ci și condamnate penal cu închisoarea, au determinat, din partea celor implicați în astfel de relații, ample mișcări și acțiuni în justiție, recent fiind tranșat (favorabil lor!), la Curtea internațională de Justiție, cazul unor frați germani, ajuns cuplu. Pornind de la exemple mitico-istorice, trecând în revistă și principalele produse culturale care au ca pandant motivul incestului (literatură, cinematografie), prin prezentul studiu, parte integrantă a unei preconizate Istorie a răului din basmul fantastic românesc, aflată în curs de redactare, am încercat să surprind, să clasez și să analizez cazurile de incest menționate de antologiile de basm fantastic românesc. Accentul fiind pus, deopotrivă pe dimensiunea psihopatologică a unor astfel de relații sexuale între rude foarte apropiate, dar și pe dimensiunea simbolică pe care creatorul anonim de basm fantastic a imprimat-o unor astfel de produse ale epicului tradițional.

¹ Academia Română, Muzeul de Artă Veche Apuseană „Ing. Dumitru Furnică – Minovici”, București.

Keywords: Evil, Good, incest, phenomenology, Romanian fairy tale.

The Evil before Good.(III). The Motive of Incest in the Romanian Fairy Tale

Summary

The incest or „the consensual sexual relationship between relatives or between brothers and sisters” is in most countries / cultures forbidden by the law and has been over time the subject of many prohibitions, speculation or cultural products having like leitmotif, such inappropriate sexual relations. The existence of increasing incidents / cases of incest, which, in the past, were not only blamed by the community but also convicted by prison, determined, on the part of those involved in such relations, extensive movements and legal actions recently being favored (in favor of them!) at the International Court of Justice, the case of a German brothers who became a couple. Starting from the mytho-historical example, reviewing the main cultural products which has like subject the motive of incest (literature, cinema), with this study who is an integral part of a expected History of a Wonder of the Fantastic Romanian Fantasy (who is in progress), I tried to capture, classify and analyze the cases of incest mentioned by fantastic Romanian fairy tales. The accent is placed on the psychopathological dimension of such sexual relations between very close relatives, but also on the symbolic dimension that the anonymous creator of fantastic fairytale imprinted on such products of the traditional epic.

Răul de dinaintea Binelui. (III) Motivul incestului în basmul fantastic românesc*

Corpul, sursă a identității și proiecției personale și comunitare, a suscitat și generat de-a lungul timpului o serie tot mai lungă și mai diversificată tematic de discursuri științifice. În particular, văzut și reprezentat material sau spiritual, profitabil hedonist și/sau (de) disciplinat, corpul sexual ca obiect de studiu a fost defalcat, fragmentat și analizat sub aspectele sale generale sau particulare în diferite discipline. Amenințând conștiința și afectând conștiința, sexualitatea și/sau pulsunile erotice stârnite de către un corp al cuiva foarte apropiat, au fost dintre cele mai favorizate, tot mai bogata literatură de specialitate, dovedind-o cu prisosință.²

Prezența unor situații interesante la nivelul basmului fantastic românesc care, puse împreună, conotau corpul și sexualitatea³, dar care, din varii motive, nu au făcut obiectul unei cercetări aplicate, de gen, mi-au sugerat acest demers științific dedicat motivului incestului. Antologiile de basme studiate mi-au furnizat o serie de situații interesante, unele de certă „respirație” mitică, în care trupul carnal și dimensiunile sexuale s-au constituit, la nivelul acelor basme, într-un adevărat concept operațional de referință, în jurul acestei dimensiuni/valorizări pur sexuale, dincolo de moral, pivotând întregul discurs epic.

Capcanele dorinței versus holistica răului. Preambul mitologic la motivul incestului

Cu caracter referențial pentru subiectul propus, sunt exemplele pe care am ales să le grupez sub acest titlu. Spun cu caracter referențial căci, fără a avea caracter de normă, intrate în relație imediată cu nefirescul corporalității carnale, pe alocuri plăcerea unor astfel de relații fiind asociată cu normalitatea, cazurile grupate aici sunt, în totalitate, extrem de

* Prezentul studiu este parte integrantă a unei preconizate Istorie a răului din basmul fantastic românesc, aflată în curs de redactare; dintre motivele tradiționale ale basmului fantastic românesc în care răul este un adevărat pandant al epicului, mitanalizate fenomenologic și publicate deja, menționez pe cele dedicate motivului orbirii (Cioancă 2017a), călătoriei la Iad (Cioancă 2017b). Altele (rezervate trădării; motivului părăsirii copilului în pădure; ordaliilor de final), sunt propuse spre publicare (în 2018) unor reviste de specialitate.

² Din multitudinea de autori și abordări asupra psihopatologiei motivului incestului, prin greutatea, substanțialitatea și noutatea abordării, menționez: Berkowitz 2013; Bixler 1982; Canavan et alii 1992; Cole 1982; Cyr et alii 2002; Herman 1981; Kluft 1990; Laviola 1992; Leavitt 1990; Livingstone 1969; Margolin 1985; Pollak 2003; Sacco 2009; Ward 1985; Wiehe 1996; 1997; Wolf, Durrham 2004 etc.

³ Am vorbit în extenso despre sexualitatea eroului din basmul fantastic românesc într-un studiu recent apărut (Cioancă 2017), aspectele vizând relațiile incestuoase fiind general tratate, motiv pentru revenirea, acum și aici, asupra temei.

semnificante la nivel simbolic. Ba mai mult, cum în unele basme corpul este văzut îndeosebi prin prisma sexualității latente găzduite, devenind, pentru cei interesați de el, un instrument de realizare a pulsionilor erotice, se poate vorbi chiar de un anumit „limbaj al plăcerii”. Motiv pentru care reiterarea unor exemple mito-istorice de incest este absolut obligatorie.

Opțiuni spontane sau strategic gândite, poate inoportune pentru omul obișnuit al unei comunități tradiționale, această capcană a dorinței despre care voi vorbi în rândurile următoare (incesturi), esențializează și resemnifică, în cel mai profund mod posibil, juxtapunerea unor elemente de real peste imaginar. Chiar fără a avea pretenția unui discurs simbolizant sau schimbarea paradigmei, reprezentările imaginative care vizează altfel de dorințe sau nevoi sexuale, precum incestul, exprimă o certă tendință de adaptare, de reînnoire a unei dinamici a gândirii tradiționale, îndeobște conservatoare. Vorbim pur și simplu despre toleranța pe care un sistem axiologic precum cel tradițional, consacrat social și moral, este dispus să o arate în cazul unor produse ale etosului său mitofolcloric.⁴

Incestul sau „raportul sexual consimțit, săvârșit între rude în linie directă sau între frați și surori”, în cele mai multe țări/culturi interzis prin normele codului penal⁵, a făcut, de-a lungul timpului, obiectul a numeroase interdicții, speculații sau produse culturale având ca leitmotiv astfel de relații sexuale inoportune.⁶ Iar existența a tot mai multe situații/cazuri de incest⁷ și care, altădată, erau nu doar blamate de comunitate, ci și condamnate penal cu

⁴ Pentru reconstruirea teoretică a discursului fenomenologic care dezbate o sensibilă problemă precum sexul vs. societatea, aș aminti lucrările semnate de D.Ø. Endjø, S. Seidman sau J. Weeks (Endjø 2011; Seidman 2003; Weeks 1985).

⁵ În România, el este interzis prin art. 377 din Noul Cod Penal. În Republica Moldova, Codul penal (art. 201) prevede: Incestul (1) Raportul sexual între rude pe linie dreaptă pînă la gradul trei inclusiv, precum și între rude pe linie colaterală (frați, surori), se pedepsește cu închisoare de pînă la 5 ani. (2) Persoanele prevăzute la alin.(1) nu sînt pasibile de răspundere penală dacă, la momentul săvîrșirii faptei, nu au împlinit vîrsta de 18 ani și diferența de vîrstă între ei nu este mai mare de 2 ani. Se observă deci, ca în legislația din Republica Moldova, există o excepție în cazul în care actul are loc între minori cu o diferență de vîrstă între ei mai mică de 2 ani și dacă actul nu se încadrează la alte infracțiuni (violul, de exemplu). Pentru alte țări (Franța, Olanda, Spania, Turcia, China, Israel, Coasta de Fildeș, Rusia, Portugalia), care nu au reglementări legate de relațiile incestuoase dintre adulți, vezi http://www.focus.de/panorama/welt/tid-22414/europaeischer-gerichtshof-geschwisterpaar-bringt-inzest-verbot-ins-wanken_aid_629510.html (ultima accesare - 22.12.2017).

⁶ În țări precum Austria, incestul este pedepsit cu închisoarea (pedeapsa stipulată de lege fiind pînă la 2 ani - <https://www.jusline.at/gesetz/stgb/paragraf/211>), tot astfel prevăzând și codul din Germania (pînă la 3 ani închisoare - http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/_173.html), în Italia pedeapsa prevăzută fiind între 2-8 ani, această limită crescând în cazul în care în relația incestuoasă este implicat un minor (<http://www.altalex.com/documents/news/2014/11/10/dei-delitti-contro-la-famiglia>) etc.

⁷ Dintre cele mai cunoscute cazuri, reflectate de ziare precum The Guardian; The Telegraph; Der Spiegel: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2002/jan/09/familyandrelationships.features103>; http://www.slate.com/articles/news_and_politics/ballot_box/2003/04/incest_repellent.html; http://www.slate.com/articles/health_and_science/human_nature/2010/12/incest_is_cancer.2.html; <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/germany/11119062/Incest-a-fundamental-right-German-committee-says.html>;

închisoarea, au determinat, din partea celor implicați în astfel de relații, ample mișcări și acționări în justiție, recent fiind tranșat (favorabil lor!), la Curtea internațională de Justiție, cazul unuor frați germani, ajuns cuplu.⁸

Conform unor autori care s-au ocupat în mod exclusiv de acest subiect⁹, în Egiptul antic sunt foarte numeroase cazurile de incest (justificabile din perspectiva puterii de menținut/perpetuat în cadrul familiei conducătoare), dintre cele mai cunoscute cazuri fiind cele ale lui Tutankhamon (însurat cu sora lui mijlocie, Ankhesenamun), ori al incesturilor din cadrul familiei Ptolemeilor (Cleopatra V se va mărita cu fratele ei, Ptolemaios XII, o altă regină, Cleopatra VII, măritându-se cu fratele ei foarte tânăr, Ptolemaios XIII...). Dar, până la aceste cazuri (oarecum istorice) de incest ale Egiptului antic, nu avem incesturile din panteonul egiptean? (Zei Shu și Tefnut erau frate și soră, din unirea lor rezultând un alt cuplu divin, Geb și Nut; aceștia vor avea 4 copii, căsătoriți, la rândul-le, între ei – Osiris cu Isis, Seth cu Nephthys...).

Avem, apoi, o foarte cunoscută mențiune a mitologiei veterotestamentare (Legea contra relațiilor imorale)¹⁰, în care sunt amintite, pe lângă categoriile vizate de astfel de interdicții sexual-incestuose, și țările în care relațiile erau prezente, acceptate și/sau tolerate.¹¹ Totuși, sub imperiul necesității imediate de căsătorire sau al frumuseții deosebite, capcana dorinței va funcționa, având documentate și cazuri (forțate) de incest: prorocul Avraam era însurat cu sora lui vitregă¹², Amnon, fiul lui David, o va viola pe sora sa Tamar, stârnind mânia tatălui, regele David, și a fratelui său, Absalom, ulterior fiind ucis pentru asta¹³ etc.

Clasic prin greutatea ontologică, drama personajelor și ecourile largi ale acestui episod mitic de incest în zona literaților, este cazul lui Oedip¹⁴, pentru perioada mitică a Greciei având și alte mențiuni de incest (→ Zeus și Hera, cuplul divin, erau frați; Persephona, fiica zeiței Demeter cu Zeus, va deveni soția unchiului ei, Hades, fratele lui Zeus; Leonidas, legendarul erou al bătăliei de la Termopile, era însurat cu nepoata sa, Gorgo, fiica fratelui său, Cleomenes I; Adonis ar fi fost rezultatul unei relații incestuose dintre

<https://www.theguardian.com/science/2013/jul/04/marriage-first-cousins-birth-defects>;

<https://www.livescience.com/2226-incest-taboo-nature.html> (ultima accesare - 22.12.2017) etc.

⁸ <http://www.spiegel.de/international/germany/dangerous-love-german-high-court-takes-a-look-at-incest-a-540831.html> (accesat la 21.12.2017).

⁹ Hopkins 1980; Shaw 1992 etc.

¹⁰ Leviticul 18, 1-30.

¹¹ [...]Să nu faceți ce se face în țara Egiptului, unde ați locuit, și să nu faceți ce se face în țara Canaanului, unde vă duc Eu: să nu vă luți după obiceiurile lor. (Leviticul 18, 3).

¹² [...] De altfel este adevărat că este sora mea, fiica tatălui meu; numai că nu-i fiica mamei mele; și a ajuns să-mi fie soție. (Geneza 20, 12).

¹³ 2 Samuel 13, 1-33.

¹⁴ Oedip, fiul regelui Laios din Theba și al Iocastei, după ce a dezlegat întrebarea Sfinxului, s-a căsătorit cu mama sa, Iocasta, fără a ști cine este, având cu aceasta patru copii (Eteocle, Polynice, Antigona și Ismene). Pentru complexa nuanțare a acestei tragedii antice, vezi operele lui Sofocle (Oedip rege; Oedip la Colonos; Antigona).

mama lui, Myrrha, și tatăl ei, Cinyras, relație avută în timpul unei sărbători la care mama lui se deghizase într-o prostituată...).

La fel de cunoscut este cazul relațiilor incestuoase avute de unii romani (împăratul Caligula avea relații sexuale cu 3 surori, Iulia Livilla, Drusilla și Agrippina cea Tânără, motiv de rumoare în epocă; împăratul Claudius, după ce își va executa fosta soție, se va însura cu fiica fratelui său, schimbând legea care interzicea astfel de mariaje!, Nero avea relații cu mama sa, Agrippina, aproape în văzul tuturor, de la cele din lectică, la cele din camerele sau de pe holurile palatului etc.).¹⁵ Totuși, dincolo de astfel de cazuri de incest, este de reamintit și celebrul vers eneidan unde astfel de practici sexuale sunt ferm condamnate (→ hic thalamum invasit natae vetitosque hymenaeos), autorul unui astfel de rapt fiind plasat de autor în Tartarul pedepsitor...¹⁶

În mitologia nordică (poemul Lokasenna din saga Edda), Loki îi acuză pe zeii Freyr și Freyja de incest, și alte cupluri ale mitologiei nordice fiind acuzate de incest (eroul Sigmund și sora lui, Signy, având împreună un fiu, Sinfjötli, element folosit și de R. Wagner în opera Inelul Nibelungilor...). Și creatorul mitic al omenirii din mitologia Chinei antice, Fu Xi, se va căsători cu sora lui, Nüwa, creându-se, astfel, restul omenirii... Regele Arthur din miticele istorii ale zonei britanice, va avea, accidental, o relație incestuoasă cu sora lui mijlocie, Morgause, din această unire incestuoasă rezultând un fiu, trădătorul Mordred...

Legat tot de existența unor relații incestuoase, nu puteam omite zvonurile de cancan medieval (Lucrezia Borgia a fost acuzată că ar fi întreținut raporturi sexuale atât cu fratele ei, Cesare Borgia, cât și cu tatăl, Rodrigo, viitorul papă Alexandru al VI-lea)¹⁷, ori cel legat de relația dintre Anne Boleyn și fratele ei, George Boleyn, dintre Maria Antoaneta și fiul ei de 9 ani (presupusul incest fiind unul dintre capetele acuzării și ghilotinării acesteia din 16 octombrie 1793), dintre regele danez Halga și propria lui fiică, Yrsa...

Motivul incestului în basmul fantastic românesc

Subiect cu ecouri cosmice (vezi tema majoră Nunta Soarelui cu sora sa, Luna)¹⁸, tema incestului este prezentă, deloc surprinzător, și la nivelul basmului fantastic românesc. Supus în mod inevitabil filtrelor de receptare, reprezentare și semnificare ale complexului sistem axiologic tradițional, incestul din basmul fantastic românesc aduce în prim-plan nu atât elemente de ordin fiziologic sau psihologic, cât din supra-natură, dintr-un semnificativ

¹⁵ Potter 2007, pp. 62-67.

¹⁶ [...]Asta la fată-n iatac a pătruns și la paturi oprite (Vergilius 1980, VI, 623). Cf. notei 12, este vorba de „propria-i fată” a celui pedepsit în Tartar pentru asta...

¹⁷ Pentru aceste speculații și trimerile bibliografice specifice, vezi Bellonci 2011, pp. 150, 585; Gervaso 1977, pp. 203-205.

¹⁸ Chiar dacă discursul critic pornește și dezbate incestul din alte specii epic-tradiționale decât basmul fantastic, obligatoriu de amintit aici este, prin atenta și complexa analiză aplicată temei (960 de pagini), lucrarea lui I. Taloș dedicată exclusiv acestui subiect (vezi Taloș 2004). Ceva mai veche, o altă lucrare abordează, din perspectivă antropologică, același subiect (Coman 1983).

ontologic(izant).¹⁹

După modul în care a fost distribuit de către mentalitarul colectiv de basm fantastic, motivul incestului (22 de mențiuni), avem: incesturi neconsumate (4 cazuri vizează relația frate-soră²⁰, alte 13 cazuri vizând relația tată-fiică²¹) și incesturi consumate (în câte 2 cazuri este atestată relația sexuală dintre un nepot și mătușa lui²², o mamă și fiul ei²³, respectiv un erou și cumnata sa - 1 caz²⁴).

a) Incesturile neconsumate de la nivelul basmului fantastic românesc, vizează:

Relația frate-soră din basmele cercetate este concepută pe speculații mitico-filosofice, cu puternice accente morale și care, respectate, ar fi asigurat calitatea și desfășurarea normală a vieții sociale. În basmul Fata Pajurii (colecția I. Pop-Reteganel), fiul împăratului s-ar însura bucuros pentru a împlini dorința tatălui său răposat,

[...]dar nu afla nici o fată pe plăcere, că, de, era fecior de împărat, gingaș și-nțânat, cum numai feciorii de împărat sunt. Era ea o fată, care-i plăcea, dar îi era groază să se gândească că doară ar putea-o avea de soție, că aceea era soru-sa. Iar altă fată pe lume cât a umblat și cât a văzut, ca soru-sa n-a mai văzut și alta nu-i trebuia, numai ea, ori de s-ar afla undeva una tocmai ca ea. ²⁵

Pendantul unei astfel de inoportune relații/căsătorii între un frate și sora lui este frumusețea deosebită a acestei fete râvnite, într-un singur caz din cele patru amintite, căsătoria fratelui cu sora sa fiind conotată magic (= inelul de potrivit pe degetul aleasei spre căsătorire).²⁶ Puternic semnificat etiologico-cosmic este basmul Sora soarelui, din colecția D. Stăncescu, basm în care, tot pe fundamentul frumuseții deosebite a sorei lui (Ileana Cosânzeana = Luna), Soarele, fiu de împărat, „nu s-a putut împotrivi îmboldirilor inimii, nu și-a putut înfrâna patima și a început a o iubi și a dorit să o ia de nevastă”²⁷, stârnind

¹⁹ Încercând să onoreze jurământul făcut față de soția aflată pe patul de moarte, soțul va căuta o înlocuitoare aidoma fostei neveste, negăsind nici una în lume; întors acasă și prin intermediul unui obiect magic – inel, condur, pantof etc. – va realiza că fiica sa este întrutotul fostei soții, urmarea fiind dorința soțului vădov de a-și respecta jurământul făcut față de soția muribundă versus inoportunarea fiicei sale cu o cerere în căsătorie care funcțional-fiziologic frizează incestul...

²⁰ Boer et alii 1975, pp. 124-125; Pop-Reteganel 1986, p. 282; Stăncescu 2000, pp. 273-274, 280.

²¹ Bârlea 1966, II, p. 145; Boer et alii 1975, pp. 198, 213, 215; Cătană 1984, p. 75; Crețu 2010, II, p. 191; Ispirescu 1988, I, pp. 288-289, 461; Păun, Angelescu 1989, pp. 101, 190-191; Sevastos 1990, II, p. 97.

²² Ispirescu 1988, I, p. 370; Pop-Reteganel 1986, p. 232.

²³ Bârlea 1966, II, p. 441.

²⁴ Ibidem, p. 294.

²⁵ Pop-Reteganel 1986, p. 282.

²⁶ Boer et alii 1975, pp. 124-125.

²⁷ Stăncescu 2000, p. 280.

mânia lui Dumnezeu.²⁸

Cele mai numeroase sunt, și nu doar din cadrul incesturilor neconsumate după cum se poate vedea din enumerarea de mai sus, cazurile în care incestul vizează **relația tată-fică**. Și în aceste situații este adusă în discuție fie respectarea unui cuvânt dat (de către soț soției muribunde, recte: recăsătorirea cu cineva care să îi semene fizic²⁹ sau căreia să i se potrivească un obiect oarecare, dat tocmai în acest scop soțului pe patul de moarte³⁰), fie frumusețea deosebită a fiicei sale.³¹ Dincolo de șocul emoțional și psihic suferit de către o fată confruntată cu o asemenea teribilă veste³², important de subliniat este un alt aspect hermeneutic relevat de unele basme: în 4 din cele 13 cazuri de incest tată-fică, cel care vrea să inițieze o astfel de relație este preot!³³

b) Incesturile consumate

Față de relațiile frate-soră și tată-fică, neconsumate fizic/carnal în cazul basmelor amintite supra, **relația mătușă-nepot** este un tip de incest care se consumă fizic/matrimonial, motivul fiind pur și simplu necunoașterea gradului de rudenie existent:

[...] După ce făcură nunta, se duse cu nevasta lui la mamă-sa în codru la curțile lui. Și duceau ei zile bune împreună, Mandalina îi era și soție și mătușe, tinerii nu știau nimic de una ca asta, numa mama lui Urmă Galbină știa, dar tăcea.³⁴

Tot astfel, relația unui **erou cu cumnata** sa, certificată matrimonial, deci, presupus și sexual, este expedită de autor în zona posibilului justificabil.³⁵

În fine, semnificative sunt, din perspectiva unor exemple mitice clasice, cu interesante ontologii psiho-emoționale implicate, relațiile din basme care amintesc despre incesturi consumate care vizau **relația mamă-fiu**. Spre exemplu, important și totodată

²⁸ La finalul basmului, după peripețiile căutării sorei lui pentru a o face nevestă, [...]Dumnezeu, mâhnit și mânios, le azvârli aste cuvinte: « Cu ochii să vă zăriți, / dar să fiți tot despărțiți, / zi și noapte plini de dor, / arși de un foc nestingător, / veșnic să vă alungați, / cerul să cutreierați, / lumile să luminați! ». (Ibidem, p. 283).

²⁹ Bârlea 1966, II, p. 145; Păun, Angelescu 1989, pp. 190-191.

³⁰ Inel (Boer et alii 1975, pp. 198, 213, 215), condur (Ispirescu 1988, I, pp. 288-289), pantof (Păun, Angelescu 1989, p. 101), papuci (Sevastos 1990, II, p. 97).

³¹ Cătană 1984, p. 75; Crețu 2010, II, p. 191; Ispirescu 1988, I, p. 461; Stăncescu 2000, pp. 104-105, 216-217.

³² [...]Când auzi ea de la tată-său voința lui cea necuviincioasă, **se pierdu de rușine. Puse mâna la gură, își mușcă buzele și rămase ca trăsniță din cer.** (Ispirescu 1988, I, p. 461; cu sublinierile mele, C.C.).

³³ Bârlea 1966, II, p. 145; Păun, Angelescu 1989, pp. 190-191; Sevastos 1990, II, p. 97; Stăncescu 2000, pp. 104-105.

³⁴ Pop-Reteganul 1986, p. 232. Tot cu o mătușă (sora mamei sale) și tot în necunoaștință de cauză, se va însura eroul unui basm din colecția P. Ispirescu (Ispirescu 1988, I, p. 370).

³⁵ Eroul o răpește pe aceasta de la zmeu „ș-o mârș și s-o cununat, ș-o făcut nuntă ii amândoi, ș-o stăpânit țara în locu împăratului celuia” (Bârlea 1966, I, p. 294).

emblematic pentru nevoia de ordonare a nivelurilor de imaginar vs. real din societatea românesc-tradițională de basm fantastic, este de amintit un basm cuprins în amintita antologie a lui Ov. Bârlea (Omul care a tăiat 99 de popi). Iar acest basm, care atestă o relație incestuoasă de tip mamă-fiu (motivul Oedip – A. Th. 931), prin reacția protagoniștilor, prin canonul pe care eroul vinovat încearcă să îl ducă la capăt, și-a păstrat toate elementele esențiale de semnificare mitică:

[...]Băiatu-a plecat din sat în sat, până sara a sosit într-un sat, kiar unde, acasă, unde iera mă-sa. Mă-sa, femeie tânără, netrecută, dân glume, dânî altă, s-a profita dă mă-sa. După ce i-a făcu treabă: –Dă unde iești? – întreabă mă-sa pă băiat. –Nic io dă une nu știu că sunt. M-a gășât um murar pă apă-ntr-o albioară! –Vai de mine, mamă – zâce – tu iești fecioru mieu! – a zâs mă-sa cătră iel, după ce-a făcut, păcătuit.³⁶

Pus în fața unei situații inoportune, aberante din perspectiva moralei folclorice (de tradiție creștină), spre eliberarea de sub jugul acestei nefirești relații sexuale, eroul își va lua, cu de la sine putere, un canon conjunctural, spre îndreptarea răului comis fără știre: tăierea tuturor preoților (care, după aflarea păcatului comis, îi refuză eliberarea), până la gășirea unuia care să îi poată oferi ispășirea.³⁷ În celălalt basm unde avem menționat un caz de incest mamă-fiu consumat (ba, chiar vor avea împreună și un copil!), această relație fusese hotărâtă de către niște ursitoare, supărate că „o femeie însărcinată, călătoare”, „sosindu-i timpul să nască, a văzut un foc și trăgând acolo să doarmă, a nemerit în cortul ursătorilor.”³⁸ Implacabilitatea hotărârii subiectiv-divine³⁹, este reliefată de împlinirea celor sortite: chiar dacă aflând cele ursite, femeia va încerca să scape de pruncul nou-născut punându-l într-un „coșciug și dându-l pe apă, socotind că se va îneca”, într-un final se va căsători, printr-un joc al sorții, cu propriul ei fiu, cu care va avea un (alt) fiu...

c) În fine, avem atestat și un caz de incest consumat instituțional, dar, neconsumat fizic/ carnal:

[...]De pe masă, inelul a sărit jos, iar fata-mpăratuluui, văzând inelul, l-a luat de

³⁶ Ibidem, II, p. 441.

³⁷ De-o substanțialitate iconică, eliberarea vine la cel de-al 100-lea popă întâlnit care, ritualic, va reuși să îl elibereze într-un final: îl încuie în biserică → cheia este aruncată într-o apă și înghițită de un pește (simbol christic) → după mult timp, proteasa cumpără un pește și, încercând să îl curețe spre a-l găti, va descoperi cheia aruncată de soțul ei, popa → acesta se duce repede la biserică unde îl încuiase pe eroul păcătos și [...]A-nceput să-i citească, să citească popa, și cân i-a citit, cân a zâs popa: «Iertat să hi dă păcatile tele!» a rămas un purcoi dă țărănă și cu oasili mistuite, și cărlănelu-a își după popa afar și s-a izbândi dă păcatili lui. (Ibidem, p. 443).

³⁸ Hasdeu 2000, p. 95.

³⁹ [...]Născând un prunc, ea s-a făcut adormită. Ursătorile, supărate pentru că a nemerit femeia la ele, au hotărât ca acel prunc să ia pe mamă-sa. (Ibidem).

jos, fără să-și aducă aminte de vrun rău, și l-au pus în degetul ei. I s-au potrivit, cum ar fi fost pe degetul ei făcut. Văzând aceasta-mpăratul au prins-o și au zis: -Ce mai umblu eu în tot pământul după mireasă, și mireasa-i în casa mea? Și numaidecât au poruncit să vie vlădicii și mitropolitu, să-l cunune cu fata lui cea frumoasă. Dacă l-au cununat cu sâla, peste voia fetei și dacă au trecut uspățul și nuntașii s-au împrăștiat, împăratul s-au dus și s-au culcat în patul cel de nuntă și aștepta mireasa să-i vie să se culce lângă el. Dar fata ș-au făcut de lucru cu orânduirea vaselor adunate de pe masa uspățului și, înșărându-le pe jos, au pus nește mâțe să le lingă, ca să socotească împăratul că ea spală vasele, pentru aceea zăbovește de nu merge să se culce cu dânsu-n pat. Fata însă, cât ce s-au dus împăratul să se culce, ș-au adunat câteva hăinuțe în niște desagi și, cu ele în spate, a fugit și s-au ascuns într-on codru mare și lat, mai bine să peară acolo de foame, de frig ori de dinții fiarălor sălbatice, decât să cadă cu tatăl său în păcat.⁴⁰

Concluzii

În primul rând, am încercat să descopăr, plecând de la aceste exemple, care sunt structurile mentale (formale sau conceptuale) pe baza cărora autorul anonim de basm a reprezentat și inserat asemenea inoportune apetențe sexuale. Apoi, pornind de la etosul corporal prezent(at) în aceste basme, am vrut să văd care este semnificația valorică a unor atare mențiuni ale incestului.

Nu a fost deloc facil: în lipsa unor studii de gen care să fi trasat/analizat liniile directoare ale problemei, erau de abordat diferitele aspecte pe care le presupune studierea incestului ca instrument social-cultural în cadrul imaginarului tradițional. Am în vedere aici •reprezentările și diferențierile corporal-anatomice ale celor vizați, „pasibili” de incest versus cele care fac apel la viziunea imaginar-magică de reprezentare corporală; •regimul funcțional al apetențelor sexuale generate de corpul pur anatomic al cuiva apropiat (=incest) în mentalitarul tradițional; în fine, •raportul dintre normele morale de reprezentare, utilizare și valorizare a corpului sexual din basmul fantastic românesc versus încălcarea acestora sub presiunea unor pulsioni erotice.

Cu intenționalitate simbolizantă, formând pe alocuri structuri epice coerente și dinamice, cazurile de incest menționate la nivelul epicului fantast de basm sunt produse de imaginație ale mentalitarului colectiv, bazate, foarte probabil, pe anumite realități individuale. Poate neacceptate de către comunitatea tradițională, poate nu tot timpul reliefate sau condamnate, dar, cu certitudine (încă) prezente în realitatea folclorică.⁴¹ Iar produsele

⁴⁰ Boer et alii 1975, pp. 198-199.

⁴¹ Aici trebuie să amintesc, fie și cu titlu pur informativ, ceea ce scria V.T. Crețu într-o notă de subsol la un subcapitol (Dimensiuni mitice și accente fantastice în discursul folcloric. Simbolul drumului ca element mediator) al cărții sale: [...]Într-o discuție pe această temă (a incestului, nota mea, C.C.) purtată cu cercetătorul Paul Drogeanu (în cadrul lucrărilor celui de al VI-lea Colocviu național de folclor, Timișoara, noiembrie, 1977), acesta ne-a informat că în Maramureș s-au înregistrat mai multe cazuri de încălcare a

culturale generate în timp de astfel de inoportune relații sexuale vorbesc, cumva, de la sine (atât cele din literatură⁴², cât mai ales cele din zona cinematografică, în care vizualul „traduce” mai repede și mai coerent prohibiția unui atare interdict⁴³), despre importanța ontologică și simbolică a unui asemenea „motiv al răului” prezent în imaginarul colectiv.

Investirea materială, afectivă și simbolică în corpul conotat sexual la nivelul basmelor aduse în discuție, este evidentă, contradictorie și novatoare. Corpul și activitatea sa sexuală nu mai este doar o expresie a naturii biologice, devenind, prin inoportunele situații amintite (incesturi, relații cu animale, relații non-heterosexuale)⁴⁴, și o expresie a culturii. Iar eliberarea de sub imperiul corpului organic-sexual aduce, în imaginarul colectiv, situații noi, cu o altă structură (non-mecanică), care reclama o altă conștiință despre sine și despre corp. Și, evident, un alt comportament sexual (non-automat). Holistic, transgresarea unor convenții morale (cazul incesturilor din acest studiu, cazul relațiilor inter-regn și non-heterosexuale din sus-pomenitul studiu dedicat sexualității eroului de basm fantastic românesc⁴⁵), nu mai sugerează doar tulburări de comportament socio-cultural, ci și resemnificarea simbolică a unor noi corpor(e)alități, mult mai seducătoare și/sau mai adecvate noilor nevoi ale unei comunități tradiționale în perpetuă schimbare.

Spre exemplu, de-corporalizarea unei ființe și nevoia de (re)aducere în intimitatea sexuală a unui trup carnal identic celui mort, generează și condiționează o alegere nouă, alegere prin care intră în prim-plan trupul tânăr și desăvârșit al fiicei celui pus să găsească o înlocuitoare pentru soția moartă. Instituția tinereții și frumuseții acesteia, despre care am mai vorbit⁴⁶, este cea care determină anularea oricărei bariere social-morale, cea care poate face posibilă o inoportună relație incestuoasă. Totuși, pentru a nu impieta asupra convențelor social-morale prezente la nivelul mentalitarului tradițional (= auditoriul/consumatorul de basm), foarte probabil încă conservator, creatorul anonim de basm fantastic românesc s-a folosit de un decalc: anume, introducerea unei probe magice de alegere a noii soții, mulată pe dimensiunea ontologică a unui jurământ făcut de cineva cuiva aflat pe patul de moarte:

interdicțiilor referitoare la incest. După părerea noastră, asemenea abateri sunt excepții care nu pun sub semnul îndoielii sensurile fundamentale ale sistemului relațiilor interumane din sânul comunităților folclorice românești. Cu atât mai mult cu cât în alte zone folclorice cercetate de noi în vremea din urmă (Banatul sud-vestic) relațiile incestuoase nu sunt admise nici măcar în „lumea” animalelor. (Crețu 1980, pp. 185-186, nota 39).

⁴² O încercare de exhaustivare a acestor scrieri literare, cu motivul incestului ca pandant epic, fiind de văzut la adresa https://en.wikipedia.org/wiki/Incest_in_literature (accesat la 28.12.2017).

⁴³ O lungă și impresionantă listă cu filme artistice sau de televiziune care au folosit (și) motivul incestului în story-ul lor, împărțită pe categorii de producții, tipuri de incest, avem la următoarea adresă - https://en.wikipedia.org/wiki/Incest_in_film_and_television (ultima accesare, - 28. 12.2017)...

⁴⁴ Vezi Cioancă 2017c.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Cioancă 2015.

[..]Când au murit, împărăteasa au chemat pe împăratul la patul unde trăgea de moarte, ș-au tras inelul din deget și, dându-l împăratului i-au lăsat cu limbă de moarte că atunci să se mai însoare, când va găsi mireasă căreia să i se lovească acel inel în deget.⁴⁷

Firesc, auditoriul de basm putea fi oripilat de o asemenea încălcare flagrantă a unor norme social-morale general acceptate de către comunitate. Dar, anamorfoza unui atare (inoportun) motiv epic, este reliefată și subliniată, o dată în plus, de continuarea practicării răului: pentru a da sens epicului, creatorul anonim al basmului a marșat și supralicitat, în unele cazuri, tatăl respins de către fiica sa, urmărind-o și/sau provocându-i mutilări fizice, neajunsuri (îi va omorî copiii dând vina pe ea⁴⁸, îi va tăia mâinile spre a-i schimba hotărârea de a nu se căsători cu el etc.).

Iar pervertirea valorii de sine a celui ce alege să facă asta, nu face decât să continue „criza carnalității” care generase un astfel de comportament, cu atât mai mult cu cât astfel de inoportune reacții (târzii) vin din partea unui tată și preot!

[...]A luat-o fecioru dă-mpărat. A luat-o la casili lui, la castelu lui. A luat-o acolo, vorba aia, a venit timpul nu știu ce, a stat cu ea, a rămas însărcinată. S-a cununat în regulă, nu știu ce, a rămas însărcinată. Țup, ca la noo luni dă zile, a înăscut. A înăscut un băiat. Frumos băiatu, mândru, frumos. [...]Hoțu dă popă a auzit; chestia-i că popii ăștia-s-ai dracului! L-a băgat în casă. A văzut că e popă. Drac, drac, nu popă. I-a dat mâncare, l-a culcat acolo, într-un pat și el cu nevasta lui s-a culcat în alt pat. Nu l-a mai cunoscut fata că e ta-so ăla. El s-a culcat doi într-un pat și copilul pus colea, în leagăn, în leagăn d-ăla, mai lângă pat. Hoțu dă popă, după ce-a adormit ei, s-a dus la copil binișor, și i-a tăiat beregățili, nu era timp, c-o fost timp dă noapte, nu era timp să-i taie arterili, știi? Ce să-ntâmplă? Popa, p-aci i-o fost drumu. A ieșit și-a plecat. Drumu!⁴⁹

Este, probabil, modul de detașare al celui ce înfăptuiește răul, de rău. Evident, cea considerată vinovată de producerea acestui rău este mama copilului, care va trebui să treacă prin tot felul de întâmplări spre a-și împlini destinul și a-și dovedi nevinovăția. Iar triumful raționalității asupra instinctualității, în mod inevitabil prezent și reliefat în aceste basme, într-un final vine să restabilească echilibrul temporar periclitat de apariția unui comportament (social, moral) non-uman precum incestul: toate fetele vizate inițial de o relație incestuoasă (neconsumată) cu fratele sau tatăl lor, vor deveni, după anumite întâmplări, soții de boieri, (fii de) împărați.

Apoi, este de revăzut terapeutica trupului carnal care nu poate fi transceasă, ca în basmul colecției Ov. Bârlea amintit supra, decât de un canon bizar (→ tăierea tuturor

⁴⁷ Boer et alii 1975, p. 198.

⁴⁸ Ibidem, p. 199; Ispirescu 1988, I, p. 462; Păun, Angelescu 1989, pp. 191-192 etc.

⁴⁹ Păun, Angelescu 1989, pp. 191-192.

preoților care refuzau să-l absolvească pe eroul care păcătise cu mama sa, până la găsirea unuia care să accepte eliberarea sa prin oferirea și practicarea unui canon expiatoriu), dublat de trans-carnalizarea trupului său (vezi supra, nota 36). Dar, foarte important de amintit este sublimarea răului întâmplat: din perspectivă hermeneutică, recatalizarea destinului eroului păcătos este făcută prin intermediul peștelui, simbol christic prin excelență⁵⁰: popa va promite eroului păcătos mântuire, încuie biserica și cheia o aruncă într-o apă mare, anatema aruncată fiind „Când să vă găsiți kia-asta, atun să hie băiatu izbândi dă păcatil lui!”.

Doar că, aproape obligatoriu pentru schema clasică a construcției epicului fantast de basm, în care se resimte permanent nevoia ordonatoare/restauratoare a lucrurilor rău-întâmpate-dintr-un-început, instrumentarea gnoseologică a răului întâmplat și de corijat, face firească imaginarea soluției prin care cheia revine în prim-planul acțiunii, permițând mântuirea eroului păcătos prin participația divină la actul salvării:

[...]E, trece un timp, cât o hi trecut, cumpără popa un pește după piață, proaspăt, un crăpcean, doo kile-așea cât o h fost, și zâce: -Fă, pân-oi veni io dă la – priotesii, cum i-o fi zâs – să gătești peștile-ăsta! –Bine, părinte, fac! Pune prioteasa pă sârviitoare, crapă peștili să prăjească, să-l facă mâncare-acolo, crăpân colo servitoarea peștili, dă d-o kie-acolo, micuță, tăin cu cuțātu colo. O ia și-o pune. –Cocoană poteasă – zâce – an gășât o kie-m pește! –Ei -`ce- pune-o colo să-i arătân și lu părintili cân o vini! Cân ine colo – o pune pă fereastră colo: -Părinte -`ce – peștili dă l-ai gășât, l-ai cumpărat ieri, a gășât servitoarea o kieien iel! –Unde ie? –Te-o pă fereastră. Popa ni n-a mai sta să mănânce și-a pleca la biserică; s-a la biserică cu kieia dâm pește, să-ce, dăscuie biserica, întră-năuntru-aco la băiat, băiatu tot viu!⁵¹

Desprinderea eroului care păcătise, carnal și inconștient, cu mama sa, presupune sacrificiu (tăierea celor 99 de preoți care îi refuză eliberarea), meditație, chin și suferință din partea celui păcătos, abia formula sacramental-potrivită și moartea oferindu-i eliberarea...⁵²

⁵⁰ Dincolo de apelativul gnostic al lui Hristos (ichtus), substratul sexual al peștelui din basmul fantastic românesc este puternic și evident (→ **simbol matricial feminin** - cazul basmelor fantastice românești în care zâne-pești sunt date spre căsătorire eroului muritor de către Dumnezeu: Opreșan 2005, I, p. 62; Pop-Reteganul 1986, pp. 215-216; → **simbol falic** – vezi numeroasele basme în care femeii sterpe rămân însărcinate după consumarea cărnii unui pește: Furtună 1971, p. 91; Ispirescu 1988, I, pp. 359-360; Pop-Reteganul 1986, pp. 164-165; Sandu Timoc 1988, pp. 21-22 etc.). Pentru simbolismul amplu al peștelui, vezi Durand 2000, pp. 213-216; Evseev 1994, pp. 138-139.

⁵¹ Bârlea 1966, II, pp. 442-443.

⁵² [...]Popa nici n-a sta să mănânce și-a pleca la biserică; s-a la biserică cu kieia dâm pește, să-ce, dăscuie biserica, întră-năuntru-aco la băiat, băiatu tot viu! Îi crescuse mustățali dă pardoseală, păru crescuse pă la, pân trecea dă genunki, cânelu rumega la spinarea lui acolo. Băiatu viu. –Ei, părinte, ce-ai mai stat!? –Am stat, tată, -zice – că an stat – zâce – că ceciu dă copil nu știu unde pusese cartea! A-nceput să-i citească, să citească popa, și cân i-a citit, cân a zâs popa <<Iertat să hi dă păcatili tele!>> a rămas um purcoi dă-țărănă, și cu oasili mistuite, și cânelu-a iși după popa afar și s-a izbândi dă păcatil lui. (Ibidem, p. 443).

Universul imaginat al acestor situații incestuoase are dinamica lui internă. Trăind sub coerciția vieții comunitar-sociale, prefigurarea epică a unor inoportune apropieri fizice/matrimoniale între rude foarte apropiate (frate-soră, tată-fică, mamă-fiu), individualizează o anumită realitate comportamentală, parte a unei așa-numite „convenții familiale”, care, consumată, ar dezechilibra însăși statutul vieții comunitar-sociale. Nu întâmplător motivul căsătoririi Soarelui cu Luna/Ileana Cosânzeana readuce în prim-plan o antropomorfizare a cosmicului, accentele etiologice fiind dezvoltate de intervenția divinității mânioase (vezi supra, notele 25-27).

Iar „cosmicizarea” relațiilor uman-incestuose din acest basm al colecției D. Stăncescu, aduce o mutație simbolică - echivalentă cu negarea relației incestuoase dintre cele două astre majore - și la nivelul relațiilor incestuoase dintre oameni: cazurile cele mai numeroase de incest prezente la nivelul eposului de basm fantastic românesc, sunt cazuri de incest neconsumat, creatorul anonim de basm postulând (doar) ideea unui incest posibil/virtual.

Cât despre apariția unor cazuri de incest consumat, fie ele și cu caracter episodic, rigorile cutumiare ale mentalitarului folcloric au avut grijă să atenueze șocul psihoemoțional generat de o astfel de relație inoportună prin introducerea unor „supape imaginare” care să justifice astfel de relații incestuoase. Ba din neștiință (nepot-mătușă), ba fiind vorba de un grad de rudenie care nu implica decât o incertă/diluată normă morală (erou-cumnată), aceste cazuri de incest consumat nu sunt din cele care ar dezechilibra viața socială a respectivei comunități, fiind justificabile (prin neștiința celor implicați) și tolerabile (prin discursul narativ-fantastic în care apar aceste incesturi).

Altfel stau lucrurile, însă, în cazul relațiilor incestuoase mamă-fiu. Construite arhetipal (= motivul Oedip), prin implicarea destinului/ursitei versus canonul de expiere după consumarea fizic-carnală a relației, acestea subliniază gravitatea constituirii unui asemenea cuplu matrimonial. Prohibiția unei asemenea apropieri fizice/carnale dintre o mamă și fiul ei deturneză și diluează discursul fantastic al respectivelor basme înspre unul narativ-moral. Într-un sistem cu stricte convenții matrimoniale, o astfel de încălcare a normelor morale și sociale, aruncă în haotic însăși fundamentul relațiilor sociale ale respectivei comunități.

Pulsunile instinctuale de la început, când cei doi actanți nu știau (încă) de gradul de rudenie existent, devin, imediat după aflarea adevărului, aproape niște „pietre de moară”, eroul dorind cu ardoare să surmonteze (rațional) instinctualitatea dintâi, când avusese, în mod inconștient, relații sexuale cu mama sa. De altfel, reactualizarea mitologic-arhetipală (motivul Oedip), cu dereglarea psihosocială aferentă, este repede surclasată de elementele de morală creștină, eroul păcătos vrând să scape, prin intermediul unui ciudat canon (→ tăierea a 99 de popi până la găsierea unuia care să îi promită eliberarea), de sub povara acestei inoportune relații de dinainte.⁵³

⁵³ [...]Băiatu-atunji când a știut c-a foz mă-sa, s-a supăra și-a plecat. Să duce la um popă: -Părinte, pos să-m izbândeji păcatu-ăsta? Uite-am păcătui cu mama! -Nu poci, tată! I-a tăia gātu popii. Merge-nainte, merge, și-a tăiat nooze și noo dă popi, cu păcatu ce-avea cu mă-sa și cu nooze și noo dă popi, iera foarte-

Ceea ce se și va întâmpla, oferindu-i subiectului (= păcătosului) șansa de reintegrare moral-socială și salvare/mântuire prin terminarea canonului, iar obiectului (= incestul cu mama sa), forță de semnificație și valoare hermeneutică.

Bibliografie

Bârlea 1966 - Ovidiu Bârlea, Antologie de proză populară epică, vol. I-III, Editura pentru Literatură, București, 1966.

Bellonci 2011 - Maria Bellonci, Lucrezia Borgia, Mandadori, Milano, 2011.

Berkowitz 2013 - Eric Berkowitz, Sex and Punishment; Four Thousand years of Judging Desire, Counterpoint Press, Berkeley, CA, 2013.

Bixler 1982 - Ray H. Bixler, Comment of the Incidence and Purpose of Royal Sibling incest, în *American Ethnologist*, 9 (3), 1982 (august), pp. 580-582.

Canavan et alii 1992 - Margaret C. Canavan, Walter J. Meyer, Debborah C. Higgs, The female experience of sibling incest, în *Journal of Marital and Family Therapy*, 18 (2), 1992, pp. 129-142.

Cătană 1984 - George Cătană, Basme, povești și balade, Editura Facla, Timișoara, 1984.

Cioancă 2015 - Costel Cioancă, Instituția tinereții în basmul fantastic românesc, în *Arhivele Olteniei*, SN, nr. 29, 2015, pp. 382-412.

Cioancă 2017a - Costel Cioancă, Între Bine și Rău. Motivul orbirii în basmul fantastic românesc, în *Studia Universitatis „Petru Maior”*, Târgu Mureș, nr. 22, 2017, pp. 127-142.

Cioancă 2017b - Costel Cioancă, Călătoria la Iad sau miracolul (in)certitudinii. Considerații despre un motiv eschatologic prezent în basmul fantastic românesc, în *Memoria Ethnologica*, nr. 64-65 (iulie-decembrie), 2017 (An XVII), pp. 8-25.

ncărcată și să duce la al sutelea popă. I-a spus și la-ala: Zice: - Ioite-am tăia noozej noo dă popi, am păcătui cu mama și n-an știu c-a foz mama! Popa dă colo, `ce: -Hai că te izbândesc io dă păcat! (Ibidem, p. 442).

- Cioancă 2017c** - Costel Cioancă, Simboluri ale intimității din basmul fantastic românesc. Sexualitatea eroului, în Costel Cioancă, Contribuții la o fenomenologie a corpului din basmul fantastic românesc, Editura Universitaria, Craiova, 2017, ISBN 978-606-14-1215-0, pp. 164-193.
- Cole 1982** - Ellen Cole, Sibling Incest. The myth of benign sibling incest, în Women and Therapy, 1 (3), 1982, pp. 79-89.
- Coman 1983** - Mihai Coman, Sora soarelui. Schițe pentru o frescă mitologică, Editura Albatros, București, 1983.
- Crețu 1980** - Valise Tudor Crețu, Ethosul folkloric – sistem deschis, Editura Facla, Timișoara, 1980.
- Cyr et alii 2002** - Mireille Cyr, John Wright, Pierre McDuff, Alain Perron, Intrafamilial sexual abuse: Brother-sister incest does not differ from father-daughter and stepfather-stepdaughter incest, în Child Abuse and Neglect, 26 (9), 2002, pp. 957-973.
- Durand 2000** - Gilbert Durand, Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în arhetipologia generală (Trad. de M. Aderca, Postfață de C.M. Ionescu), Editura Univers Enciclopedic, București, 2000.
- Endjø 2011** - Dag Øinsein Endjø, Sex and Religion: Teachings and Taboos in the History of World Faith, Reaktion Book, Londra, 2011.
- Evseev 1994** - Ivan Evseev, Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale, Editura Amarcord, Timișoara, 1994.
- Furtună 1973** - Dumitru Furtună, Izvodiri din bătrâni. Basmе, legende, snoave, cântice bătrânești și plugușoare din Moldova, Editura Minerva, București, 1973.
- Gervaso 1977** - Roberto Gervaso, I Borgia, Rizzoli, Milano. 1977.
- Herman 1981** - Judith Herman, Father-Daughter incest, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1981.
- Hopkins 1980** - Keith Hopkins, Brother-Sister Marriage in Roman Egypt, în Comparative Studies in Society and History, 22 (3), 1980, pp. 304-354.
- Ispirescu 1988** - Petre Ispirescu, Legende sau Basmеle românilor (Ediție îngrijită de Aristița Avramescu), vol. I-II, Editura Minerva, București, 1988.

- Kluft 1990** - Richard P. Kluft, *Incest: Related Syndromes of Adults Psychopathology*, American Psychiatric Publishing, Inc., Washington DC, 1990.
- Laviola 1992** - Marisa Laviola, Effects of older brother-younger sister incest: A study of the dynamics of 17 cases, în *Child Abuse and Neglect*, 16 (3), 1992, pp. 409-421.
- Leavitt 1990** - Gregory C. Leavitt, Sociobiological explanations of incest avoidance. A critical claim of evidential claims, în *American Anthropologist*, 92, 1990, pp. 971-993.
- Livingstone 1969** - Franck B. Livingstone, Genetics, Ecology, and the Origins of Incest and Exogamy, în *Current Anthropology*, 10, 1969, pp. 45-62.
- Margolin 1985** - Leslie Margolin, The effects of mother-son incest, în *Journal of Family and Economic Issues*, 8 (20), 1985, pp. 104-114.
- Oprișan 2005** - Ionel Oprișan, *Basmе fantastice românești*, vol. I-XI, Editura Vestala, București, 2005-2006.
- Pollak 2003** - Ellen Pollak, *Incest and the English Novel, 1684-1814*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2013.
- Pop-Reteganul 1986** - Ion Pop-Reteganul, *Povești ardelenеști. Basmе, legende, snoave, tradiții și povestiri* (Ediție îngrijită și studiu introductiv de V. Netea), Editura Minerva, București, 1986.
- Potter 2007** - David M. Potter, *Emperors of Rome*, N.J. Quercus, Englewood Cliffs, 2007.
- Sacco 2009** - Lynn Sacco, *Unspeakable: Father-Daughter Incest in American History*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2009.
- Sandu Timoc 1988** - Cristea Sandu Timoc, *Povești populare românești*, Editura Minerva, București, 1988.
- Seidman 2003** - Steven Seidman, *The Social Construction of Sexuality*, Norton, New York, 2003.
- Sevastos 1990** - Elena Didia Odorica Sevastos, *Literatură populară* (Ed. îngrijită și Prefață de I. Ilișiu), vol. I-II (Povești. Nașterea la români), Editura Minerva, București, 1990.

- Shaw 1992** - Brent D. Shaw, Explaining Incest: Brother-Sister Marriage in Graeco-Roman Egypt, în *Man (New Series)*, 27 (2), 1992, pp. 267-299.
- Stăncescu 2000** - Dumitru Stăncescu, *Sur-Vultur. Basme culese din gura poporului român* (Ediție îngrijită, prefață și tabel cronologic de I. Datcu), Editura Saeculum I.O., București, 2000.
- Taloș 2004** - Ion Taloș, *Cununia fraților și nunta soarelui. Incestul zădărnicit în folclorul românesc și universal*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2004.
- Vergilius 1980** - Vergilius, *Eneida* (Traducere de G. Coșbuc, Ediție îngrijită, note și prefață de Stella Petecel), Editura Univers, București, 1980.
- Ward 1985** - Elizabeth Ward, *Father-Daughter Rape*, W.W.Norton & Comp., New York, 1985.
- Weeks 1985** - Jeffrey Weeks, *Sexuality and its Discontents: Meanings, Myths and Modern Sexualities*, Routledge, Londra, 1985.
- Wiehe 1996** - Vermon R. Wiehe, *The Brother/Sister Hurt: Recognising the Effects of Sibling Abuse*, Safer Society Press, Brendan, Vermont, 1996.
- Wiehe 1997** - Vermon R. Wiehe, *Sibling Abuse: Hidden Physical, Emotional, and Sexual Trauma*, Sage Publications, New York, 1997.
- Wolf, Durrham 2004** - Arthur P. Wolf, William H. Durrham, *Inbreeding, Incest, and the Incest Taboo: The State of Knowledge of the Turn of the Century*, Stanford University Press, Stanford, 2004.